

К 330.131.7

ОЛЕНА КРУХМАЛЬ

кандидат економічних наук,

доцент кафедри банківської справи

ДВНЗ «Українська академія банківської справи НБУ» (м. Суми),

ОЛЕНА КРИКЛІЙ

кандидат економічних наук, доцент

доцент кафедри банківської справи

ДВНЗ «Українська академія банківської справи НБУ» (м. Суми)

ОСОБЛИВОСТІ ФІНАНСОВОГО АНАЛІЗУ БАНКУ

Управління сучасним банком можна віднести до однієї з найбільш важких сфер менеджменту, оскільки банки постійно знаходяться на перетині безлічі складних, суперечливих і непрогнозованих процесів, що відбуваються в економіці, політиці та соціальній сфері. Кризові явища в банківській системі України, з одного боку, пов'язані зі світовою фінансовою кризою та внутрішніми макроекономічними проблемами, що були обумовлені кризою та ззовні впливали на банківську систему та діяльність банків, а, з іншого боку, обумовлені вагомим впливом недоліків в галузі управління, технологій та організації власної діяльності.

Підвищення ефективності функціонування банку вимагає запровадження в банках науково обґрунтованої системи фінансового менеджменту, яка базується на достовірності та репрезентативності даних аналізу поточної ситуації, можливості банку оперативного реагувати на зміну різноманітних факторів, що впливають на формування, розподіл та використання фінансових ресурсів. Ефективне управління передбачає побудову в банках відповідних організаційно-методичних систем забезпечення цього управління, знання основних механізмів формування прибутку, використання сучасних методів його аналізу. Об'єктивна необхідність створення адекватних систем

аналітичної підтримки та обґрунтування управлінських рішень, їх вдосконалення та адаптації до потреб управління фінансами банку визначають актуальність теми дослідження.

Серед вітчизняних та зарубіжних науковців, що досліджували проблеми фінансового аналізу банку, слід виокремити роботи А. М. Герасимовича [1], Л. Г. Батракової [2], С. Ю. Буєвича [4], О. В. Васюренка [5], Т. Д. Косової [8], В. М. Кочеткова [9], І. М. Парасія-Вергуненка [11], З. І. Щибиволока [14], Ж. М. Довгань [6], О. М. Колодізева [7], О. С. Любунь [10] та інших.

Не зважаючи на глибину наукових досліджень у цій сфері, наявні розробки і рекомендації не дають цілісного уявлення про систему фінансового аналізу банку та його особливості; не визначено її сутність та складові елементи, мало вивчені можливості адаптації до умов України вироблених світовою практикою моделей аналізу, оцінки і прогнозування фінансового стану та результатів діяльності банку.

Метою дослідження є визначення особливостей фінансового аналізу банку на основі формування його комплексної системи, вивчення елементів та інструментарію.

Системний підхід розглядає фінансове управління банком як управління сукупністю окремих підсистем: організаційної структури, персоналу, виробництва, фінансів та маркетингу, які зорієнтовані на досягнення різних цілей в умовах зовнішнього середовища, що змінюється. Згідно з системним підходом процес управління прибутком складається з чотирьох взаємопов'язаних функцій, у кожній із яких аналіз відіграє певну роль (рис. 1).

За результатами проведеного дослідження нами визначено, що поняття «фінансовий аналіз» має досить широке тлумачення. Вітчизняні та зарубіжні автори наводять різні визначення фінансового аналізу, акцентуючи увагу на його роль та місце в системі менеджменту або на його значення як аналітичного забезпечення.

За результатами проведеного дослідження нами визначено, що фінансовий аналіз доцільно розглядати в розрізі теоретичного та практичного підходів.

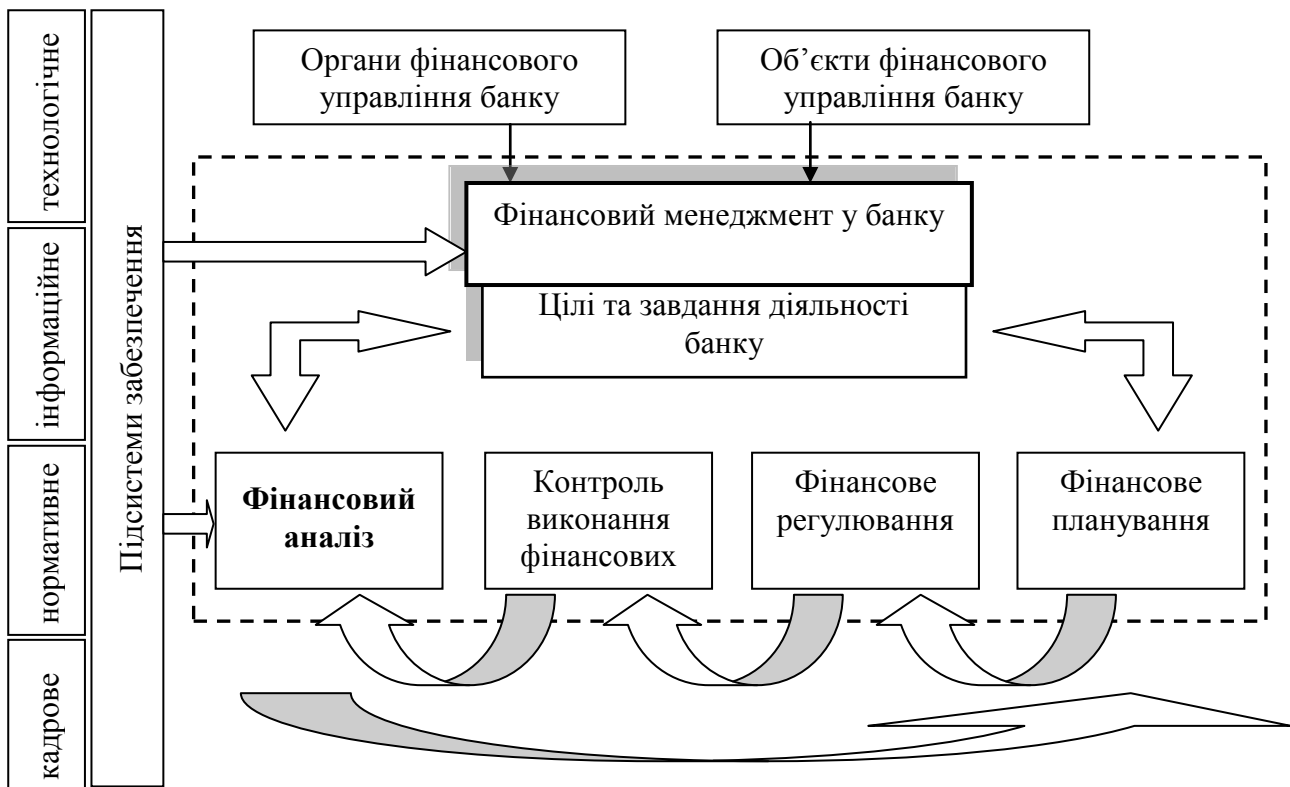

Рис. 1. Місце аналізу в системі фінансового менеджменту банку [авторська розробка]

Фінансовий аналіз як теоретичний напрямок вивчає фінансові відносини, виражені в категоріях фінансів і фінансових показників. При цьому його роль у фінансовому менеджменті банку полягає в тому, що він є самостійною функцією управління, інструментом управління і методом його оцінки.

Фінансовий аналіз як вид практичної діяльності передуює прийняттю управлінських рішень, а потім узагальнює й оцінює їх результати на основі підсумкової інформації. Його особливе місце в системі фінансового менеджменту полягає в тому, що отримані результати використовуються як аналітичне забезпечення для реалізації інших функцій управління: планування, регулювання та контролю.

У сучасному банку аналіз являє собою не просто елемент системи фінансового управління, а й одночасно основу управління. Управління банком неможливо здійснювати без аналізу. Зміст, місце і роль аналізу в банківському бізнесі багато в чому залежать від специфіки їх діяльності, пов'язаної з виробництвом послуг фінансового характеру, посередництвом між економічними агентами, високим ступенем залежності від клієнтської бази,

можливістю відстрочки неплатоспроможності за своїми зобов'язаннями шляхом підвищення обсягів запозичення.

Для подальшого вивчення особливостей фінансового аналізу доцільно визначити його основні елементи, якими є предмет та суб'єкт аналізу, принципи, методи та функції фінансового аналізу банку.

Використовуючи системний підхід як один із методологічних напрямків наукового дослідження економічних об'єктів і визначаючи фінансовий аналіз банку як систему, необхідно визначити її сутність та елементи, сформулювати принципи їх функціонування та взаємозв'язку.

За результатами проведеного дослідження нами визначено, що єдиного розуміння понять «система», «система фінансового аналізу» не сформовано.

Базуючись на розробках науковців, що розробляли теорію систем, системного, економічного й фінансового аналізу, вважаємо, що система фінансового аналізу – це комбінація елементів, організованих на основі принципів фінансового аналізу таким чином, що в результаті їх взаємодії та взаємозв'язку забезпечується досягнення поставлених перед нею цілей.

За результатами проведеного дослідження елементний склад системи фінансового аналізу банку пропонується визначати наступним чином: це сукупність організаційно-структурної та методичної підсистем, що мають один з одним зв'язки, за допомогою яких здійснюють взаємодію між іншими компонентами, а також між системою в цілому і середовищем (рис. 2).

Об'єктами фінансового аналізу є об'єкти фінансового менеджменту банку, виділені за різними ознаками. У найбільш загальному вигляді ними є банк, банківські портфелі, види діяльності, центри відповідальності, продукти та їх групи. Залежно від об'єкту фінансового аналізу оцінці підлягають фінансовий стан, фінансові результати, рівень фінансових ризиків, ефективність управління тощо.

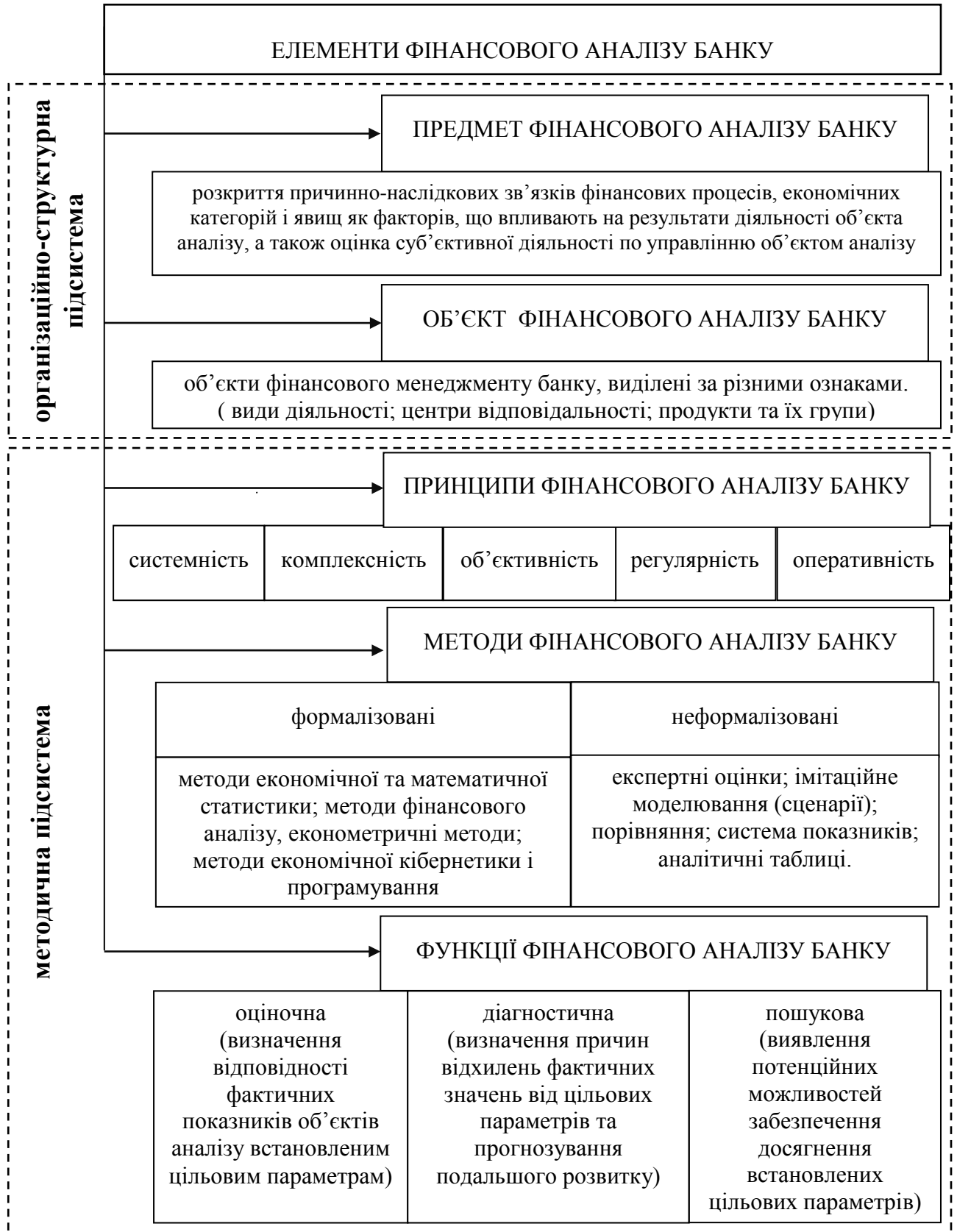

Рис. 2. Елементний склад системи фінансового аналізу банку [авторська розробка]

Мета фінансового аналізу банку – дати реальну і всебічну оцінку

досягнутим результатам його діяльності і фінансовому стану, виявити вузькі місця та резерви підвищення ринкової вартості й забезпечення ефективного розвитку, виробити стратегію подальшого розвитку, виходячи з умов, що реально складаються на фінансових ринках. Її досягнення реалізується шляхом формування ефективного аналітичного забезпечення управління видами діяльності, центрами відповідальності та продуктами.

В управлінні портфелями активів та пасивів основним завданням є досягнення найвищої прибутковості з дотриманням необхідного рівня ліквідності й допустимого рівня ризиків. Це завдання можна реалізувати тільки на основі системного аналізу у зазначених напрямках і цілеспрямованих дій з формування відповідної структури активів та пасивів, узгодженої за строками залучення та розміщення коштів, видами валют та процентних ставок тощо.

Фінансовий аналіз є основним методом управління фінансовими ризиками. За допомогою фінансового аналізу досліджуються та оцінюються умови виникнення ризиків, масштаби передбачуваного збитку, способи попередження ризику, а також джерела відшкодування.

Важливим для формування ефективної системи фінансового аналізу банку має визначення його суб'єктів, характеристика яких наведена на рисунку 3.

Важливість виділення різних суб'єктів фінансового аналізу обумовлена різницею в цілях та завданнях, що повинні бути вирішені, необхідністю формування специфічного методичного та інформаційного забезпечення.

Організація фінансового аналізу банку визначається його суб'єктами шляхом формування сукупності відділів і служб, посадових осіб та спеціалістів, які будуть виконувати аналітичні роботи, і залежить від наявного технічного, технологічного, інформаційного та кадрового забезпечення. Слід зазначати, що єдиного підходу до організації фінансового аналізу банку не сформовано, визначення складу, функцій, підпорядкованості підрозділів, що здійснюють аналітичну роботу в банку, визначається, насамперед, підходом до формування організаційної, управлінської та фінансової структур банку, масштабами його діяльності, складністю операцій, розгалуженістю регіональної мережі тощо.

Рис. 3. Особливості фінансового аналізу банку з точки зору суб'єктів аналізу [авторська розробка]

Незалежно від варіанту організації фінансового аналізу, обраного банком, частину аналітичних функцій у сфері управління ризиками виконують виконавчий підрозділ з ризик-менеджменту, кредитний, тарифний комітети та комітет у управління активами та пасивами банку, створення яких є обов'язковим відповідно до вимог Закону України «Про банки і банківську діяльність» [12].

У межах своїх функцій аналітичною роботою займається служба внутрішнього аудиту, яка аналізує інформацію та відомості про діяльність банку, професійну діяльність її працівників, випадки перевищення повноважень

посадовими особами банку.

Служба управлінського обліку, функціями якої є оцінка та моніторинг фінансових показників діяльності банку за об'єктами управління і надання інформації керівництву різних рівнів для прийняття управлінських рішень, створює інформаційне забезпечення аналізу ефективності діяльності банку. Вона повинна відповідати за оцінку ефективності діяльності банку та формування фінансової інформації, необхідної для прийняття ефективних управлінських рішень на всіх рівнях управління.

Важливим для досягнення цілей фінансового аналізу банку є його ефективна технологія. У загальному випадку аналітичний процес, за визначенням В. В. Сопка і В. П. Завгороднього, є технологічною сукупністю операцій, яка складається з таких етапів: підготовчого, аналітичного оброблення інформації, завершального – узагальнення результатів аналізу [13].

Ефективна технологія фінансового аналізу банку передбачає вибір інструментарію, що дозволяє досягти цілей та реалізувати поставлені завдання з найменшими витратами часу, фінансових та трудових ресурсів. Ми погоджуємось з твердженням, що інструментарій фінансового аналізу банку – це сукупність методів та моделей дослідження фінансового стану, результатів діяльності банку та фінансових ризиків, що її супроводжують.

У найбільш загальному вигляді моделі фінансового аналізу доцільно розглядати у взаємозв'язку з ієрархічними рівнями управління фінансами:

- на стратегічному рівні використовуються предикативні моделі – моделі прогностичного характеру для визначення потенційних можливостей забезпечення досягнення встановлених цільових параметрів об'єктів фінансового менеджменту;

- на тактичному рівні використовуються дескриптивні моделі, зокрема система звітних балансів, вертикальний і горизонтальний аналіз звітності, її коефіцієнтний аналіз тощо;

- оперативний фінансовий аналіз використовує нормативні моделі, результати застосування яких дадуть змогу порівняти фактичні результати

діяльності банку з нормативними, розрахованими на основі нормативу та/або плановими та здійснити аналіз відхилень фактичних даних від цих нормативів/планів.

Слід зауважити, що на сучасному етапі традиційний інструментарій фінансового аналізу банку значно розширено за рахунок застосування методів, розроблених у межах інших наук, зокрема математики та статистики, з відповідною адаптацією до потреб суб'єктів аналізу.

За результатами проведеного дослідження інструментарій фінансового аналізу банку запропоновано класифікувати наступним чином (рис. 5).

Найбільш змістовну характеристику інструментарію фінансового аналізу надано в роботах І. А. Бланка [3].

Горизонтальний аналіз базується на вивченні динаміки окремих фінансових показників у часі. Під час використання горизонтального аналізу досліджуються зміни значень окремих показників за кілька періодів та визначаються загальні тенденції їх зміни або тренду.

Вертикальний аналіз базується на дослідженні структури фінансових показників.

Порівняльний аналіз базується на співставленні значень окремих груп аналогічних показників між собою. Під час використання порівняльного аналізу розраховуються розміри абсолютних та відносних відхилень показників, що порівнюються.

Факторний аналіз дозволяє визначити вплив окремих факторів (причин) на результативний показник детермінованих (розділених у часі) або стохастичних (що не мають певного порядку) прийомів дослідження.

Коефіцієнтний аналіз передбачає розрахунок відношень між окремими абсолютними показниками діяльності банку та визначення взаємозв'язків між ними. Коефіцієнтний метод активно застосовується при проведенні фінансового аналізу. Поширеність його застосування обумовлено, головним чином, наявністю вихідної інформації та інформативністю результатів.

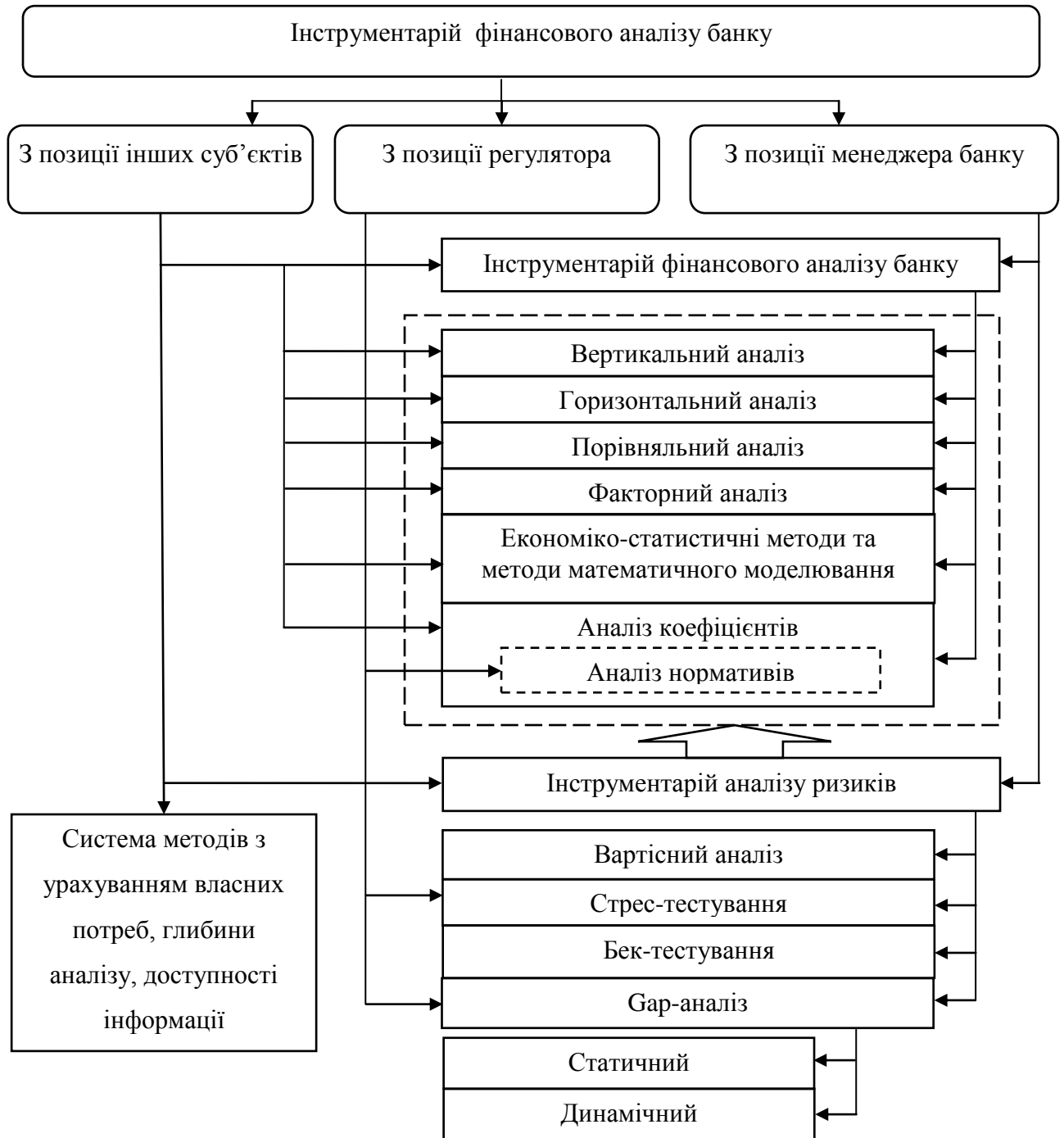

Рис. 4. Класифікація інструментарію фінансового аналізу банку з точки зору суб'єкта аналізу [авторська розробка]

Зокрема, в структурі широкого спектру показників, що використовуються науковцями та практиками з метою оцінки рентабельності банків, можна виділити наступні блоки показників: традиційні показники, показники з урахуванням ринкових індикаторів та з урахуванням ризиків (рис. 5).

Показники прибутковості банку	Традиційні показники	<ul style="list-style-type: none"> • Рентабельність загальних активів (ROA - return on assets) • Рентабельність робочих активів (ROIBA - return on interest-bearing assets) • Рентабельність власного капіталу (ROE - return on equity) • Рентабельність статутного капіталу (RORC - return on registered capital) • Рентабельність витрат (I/C - income-to-cost ratio) • Норма прибутку (IS - income share) • Чистий спред (NS - net spread) • Чиста процентна маржа (NIM - net interest margin)
	Показники на основі ринкових індикаторів	<ul style="list-style-type: none"> • Загальний дохід на акцію (TSR – total share return) • Чистий прибуток на одну акцію (EPS – earnings per share) • Відношення дивідендів і збільшення вартості акцій до її ціни на фондовому ринку • Співвідношення ціни і прибутку (P/E – price-earnings ratio) • Відношення фінансового результату банку до ціни акції • Відношення ринкової ціни акції до її балансової вартості (P/B – price-to-book value) • Кредитний дефолтний своп (CDS – credit default swap)
	Показники з урахуванням ризиків	<ul style="list-style-type: none"> • Економічна додана вартість (EVA -Economic Value Added) • Скоригована на ризик рентабельність капіталу (RAROC – risk-adjusted return on capital) • Рентабельність скоригованого на ризик капіталу (RORAC -return on risk-adjusted capital) • Скоригована на ризик рентабельність капіталу, розрахованого з урахуванням ризику (RARORAC – risk-adjusted return on risk-adjusted capital) • Рентабельність скоригованих на ризик активів (RORAA – return on risk-adjusted assets) • Скоригована на ризик рентабельність активів (RAROA – risk-adjusted return on assets)

**Рис. 5. Інструментарій фінансового аналізу рентабельності банку
[авторська розробка]**

Традиційні показники рентабельності банку аналогічні тим, які застосовуються в інших галузях. Найбільш поширеними на практиці є

показники рентабельності активів (ROA), капіталу (ROE), витрат, доходу (норма прибутку). Крім того, враховуючи важливість посередницької функції банків, як правило, здійснюється аналіз чистої процентної маржі та чистого спреду.

Показник рентабельності активів, що розраховується по відношенню до середнього розміру загальних активів банку, може використовуватися як коефіцієнт для оцінки діяльності керівництва банку. Але у зв'язку з тим, що не всі активи дають дохід, деякі банки в процесі аналізу рентабельності своєї діяльності вважають за доцільне деталізувати даний показник шляхом розрахунку рентабельності робочих активів.

Зіставлення традиційних показників дає можливість виявити невикористані резерви підвищення рентабельності активів за рахунок зміни їх структури та більш ефективного використання. Зіставлення цих коефіцієнтів дає уявлення про можливості зростання рентабельності завдяки скороченню активів, які не приносять доходу. Передусім, це стосується іммобілізованих власних коштів. Для банків, які використовують як кредитні ресурси залучені кошти, абсолютна рівність між цими показниками неможлива, адже банки повинні створювати обов'язкові резерви, тобто зберігати частину залучених коштів у найбільш ліквідній формі, яка не приносить доходу [11].

Економіко-математичне моделювання є універсальним інструментом аналізу та дослідження економічних процесів і явищ. Слід підкреслити, що процедура моделювання фінансового стану та фінансових результатів діяльності банку ускладнена наявністю значної кількості взаємозалежних факторів, складністю урахування якісної специфіки діяльності банку тощо.

В окрему групу інструментів фінансового аналізу ми пропонуємо включати інструментарій аналізу фінансових ризиків, до складу якого нами віднесено вартісний аналіз, стрес- та бек-тестування, гар-аналіз.

На практиці найбільш розповсюдженим методом оцінки й прогнозування фінансових ризиків є метод вартісного аналізу (Value-at-Risk (VAR)), який можна визначити як максимально можливий збиток для даного портфеля

позицій у межах інтервалу відомої впевненості в певному часовому проміжку.

При аналізі фінансових ризиків, що генеруються активами і пасивами банку, доцільно застосовувати гар-аналіз: 1) гар-аналіз або розрив ліквідності – невідповідність між строками та сумами активів і зобов'язань (ризик незбалансованої ліквідності); 2) гар-аналіз – дисбаланс між активами та зобов'язаннями, чутливими до зміни процентної ставки на ринку протягом певного періоду (процентний ризик); 3) валютна позиція – різниця між сумою активів і зобов'язань у тій самій іноземній валюті (валютний ризик); 4) індикатор імунізації балансу – розрив між дюрацією активів та дюрацією пасивів банку (ринковий та процентний ризики). При аналізі розривів можуть бути використані статичний і динамічний підходи. Перший полягає в тому, що весь аналіз проводиться, виходячи з поточного фактичного стану активів та пасивів і припущення про їх незмінність. Динамічний підхід полягає у використанні для розрахунків прогнозованих залишків за статтями балансу.

Згідно з Методичними рекомендаціями щодо порядку проведення стрес-тестування в банках України [15] банкам рекомендовано проводити стрес-тестування з метою аналізу ризиків та визначення спроможності протистояти потрясінням на фінансовому ринку.

Бек-тестування – апробація методів оцінки фінансових ризиків банку, що засновані на історичних та гіпотетичних даних, унаслідок чого з'являється можливість порівняти результати застосування методологічного апарату з фактичними даними. Бек-тестування є надійним способом визначення ефективності технологій оцінки фінансових ризиків і дозволяє визначити та мінімізувати ризик допущення помилки в методології.

Слід підкреслити, що ефективний фінансовий аналіз має бути збалансованою системою, що спирається на узгоджене поєднання інструментів фінансового аналізу, враховує мету аналізу та наявне інформаційне забезпечення, в залежності від суб'єкту аналізу.

Висновки. За результатами проведеного дослідження нами визначено, що фінансовий аналіз банку доцільно розглядати в розрізі теоретичного та

практичного підходів. Причому для досягнення цілей фінансового аналізу в системі фінансового менеджменту необхідно застосувати системний підхід.

Систему фінансового аналізу банку запропоновано визначати як організаційно-структурну та методичну підсистему, що представляють собою поєднання елементів, організованих таким чином, що в результаті їх взаємодії та взаємозв'язку забезпечується досягнення поставлених перед нею цілей. Організаційно-структурна підсистема представлена об'єктом та суб'єктом аналізу, а методична підсистема включає принципи, функції та методи аналізу.

При розгляді особливостей фінансового аналізу в банку слід акцентувати увагу на суб'єктах аналізу. Важливість виділення різних суб'єктів фінансового аналізу обумовлена різницею в цілях та завданнях, що повинні бути вирішені, необхідністю формування специфічного методичного та інформаційного забезпечення.

Література

1. Аналіз банківської діяльності [Текст] : підручник / Мін-во освіти і науки України, КНЕУ ; ред. А. М. Герасимович. – К. : КНЕУ, 2005. – 599 с.
2. Батракова Л. Г. Экономический анализ деятельности коммерческого банка [Текст] : учеб.для студентов экон.вузов по спец. «Финансы и кредит» и «Бух.учет и аудит» / Л.Г.Батракова. – М. : Логос, 1998.
3. Бланк, И.А. Основы финансового менеджмента: В 2 т. Т. 1/ И. А. Бланк. - К.: Ника-Центр: Эльга, 2001. - 592 с. - (Библиотека финансового менеджера).
4. Бувевич С.Ю. Анализ финансовых результатов банковской деятельности: учебное пособие/ С. Ю. Бувевич, О. Г. Королев; Финансовая академия при правительстве РФ. - М.: КНОРУС, 2005. - 160 с.
5. Васюренко О.В. Економічний аналіз діяльності комерційних банків: навчальний посібник/ О. В. Васюренко, К. О. Волохата. - К.: Знання, 2006. - 463 с.
6. Довгань, Ж.М.Фінансовий менеджмент у банку: навчальний посібник/ Ж. М. Довгань; Міністерство освіти і науки України, Тернопільський

- національний економічний університет. - Тернопіль: Економічна думка, 2006. - 306 с.
7. Колодізев, О.М. Фінансовий менеджмент у банках: концептуальні засади, методологія прийняття рішень у банківській сфері: навчальний посібник/ О. М. Колодізев, І. М. Чмутова, І. О. Губарєва. - Х.: ВД "ІНЖЕК", 2004. - 408 с.
 8. Косова, Т.Д. Аналіз банківської діяльності: навчальний посібник/ Т. Д. Косова; Мін-во освіти і науки України, Донецький держ. ун-т економіки і торгівлі ім. М. Туган-Барановського. - К.: ЦУЛ, 2008. - 486 с.
 9. Кочетков, В.Н. Основы экономического анализа банковской деятельности/ В. Н. Кочетков, А. В. Омельченко; Украинско-финский институт менеджмента и бизнеса. - К.: УФИМБ, 1998. - 168 с.
 10. Любунь, О.С. Фінансовий менеджмент у банку: навчальний посібник/ О. С. Любунь, В. І. Грушко; Мін-во освіти і науки України. - К.: Слово, 2004. - 296 с.
 11. Парасій-Вергуненко, І.М. Аналіз банківської діяльності: навчально-методичний посібник/ І. М. Парасій-Вергуненко; Мін-во освіти і науки України, КНЕУ. - К.: КНЕУ, 2003. - 347 с.
 12. Про банки і банківську діяльність [Електронний ресурс] : закон України від 07.12.2000 № 2121–III. – Режим доступу: <http://zakon.nau.ua/doc/?uid=1087.635.27&nobreak=1#st47>. – Назва з домашньої сторінки Інтернету.
 13. Сопко, В.В. Організація бухгалтерського обліку, економічного контролю і аналізу підручник/ В.В.Сопко, В. П. Завгородній; Мін-во освіти і науки України, КНЕУ. - К.: КНЕУ, 2004. - 411 с.
 14. Щибиволок, З.І. Аналіз банківської діяльності: навчальний посібник/ З. І. Щибиволок ; ред. С. І. Шкарабан. - К.: Знання, 2006. - 311 с.
 15. Щодо порядку проведення стрес-тестування в банках України [Електронний ресурс] : рекомендації, схвалені постановою Правління НБУ від 6.08.09 № 460. – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=v0460500-09>. – Назва з домашньої сторінки Інтернету.